
ТЕМА IV

ТЕЗА АНТИТЕЗА СИНТЕЗА

Вања Тодоровић: Деверуше
ТШ „Милева Марић- Ајнштајн” Нови Сад
Ментор: проф. Александра Дрљача

ΟΓΛΕΔΑΛΟ

МАКСИМ ГОРКИ И ФИЛОЗОФИЈА ЛИЧНОСТИ ХХІ ВЕКА

*Рад на XXXVIII међународној
конференцији „Горьковские чтения“,
поводом обележавања 150 година
од рођења Максима Горког,
март 2018.*

Максим Горки је код Срба познат од краја 19. века, када се јављају и први преводи његових књижевних дела. Њихова рецепција у српској (и шире гледано југословенској) култури била је веома брза. Преводи романа *Фома Гордеев* (1898), драме *На дну* (1904) и романа *Маши* (1905) на српски, објављени су свега три године касније у односу на руска издања. Од тридесетих година 20. века до Другог светског рата настављен је подухват објављивања дела Максима Горког. Рецепција у оквиру школског система указује на то да је Горки био омиљен међу интелектуалном омладином и један од важнијих писаца у школској литератури после рата. О томе сведочи и есеј *Мој први сусрет са делом Максима Горког*, српског нобеловца, Иве Андрића. Он пише да је као ученик четвртог разреда гимназије, у скромној књижари у Сарајеву, нашао малу књигу приповедака Горког. Прочитао је *Макар Чудру*, *Сћарицу Изерил* и друге приче и не крије да га је та лектира потпуно занела. Тако је дошао на идеју да и сам мора нешто слично да напише. Млади Андрић маштао је да створи јунаке попут *циновских ликова из протеклих приповедака Максима Горког*. Када је завршио причу која је била састављена овако: *Челкаш + Макар Чудра + Сћарица Изерил*, резултат је био поражавајућ. *Текст је био само рђава копија приповедака Горког. Тада још нисам знао, пише Андрић, да је и мој велики и недостижни узор, исти њај славни М. Горки, имао у раној младости преносака кад се заклињао сам*

себи: „Никад више! Никад више нишџа, ни у сџиху, ни у џрози!” (Андрић, 1981, 27). Иако је ускоро дошао до нових књига Горког, Андрић пише да се заувек излечио од *луде мисли да џише џри-џовеџке какве џише Горки* (Андрић, 1981, 27). Дrame Максима Горког које су извођене у позориштима, његови написи о руским писцима, интервјуи, анегдоте из живота, цитати из његових књижевних дела... све то сведочи о огромној популарности Горког у српској култури.

Текст драме На дну Максима Горког, у XXI веку, лишен социјалне и идеолошке димензије, јер, пре свега, говори о горчини људске егзистенције, и те како функционише пошто покреће питање (бе)смисла живота. У времену у ком живимо, идеолошки приступ је чист луксуз јер је суноврат вртоглав. Зашто представа *На дну* у Београду (3. октобра 2015. године поново се нашла на репертоару Народног позоришта), зашто било где у Европи? Зато што смо сви ми на дну, и они који имају више пара, и они који имају мање пара, зато што је банкомат постао бог, зато што је човечанство изгубило духовност... Максим Горки био је подједнако мрачан и 1901. када је писао овај комад и данас, када је ближи Блоку, Мајаковском, Брехту...

У нашем свету живе људи који још само очајнички штите своју имовину, свој уски, интимни простор... *Сџвар је у џоде, како је, у разџвору са Горким, истџкао Александар Александрович Блок, да смо ми џосџтали сувише мудри да бисмо веровали у боџа, а недовољно снажни да верујемо само у себе* (Горки 1964, 274). О својој драми На дну, разговарао је, својевремено, Горки с Лавом Николајевичем Толстојем, који му је рекао: *Сџварац вам је несимџаџичан, у доброџу њеџову човек не верује* (Горки 1964, 88). Антон Павлович Чехов му је, једном приликом, изрекао да је у Русији *честџиџи човек неџиџо слично димничару којим даџиље џлаше малу децу* (Горки 1964, 8). Дакле, доброта и човекољубље – како то нестварно звучи! Тражећи узроке тој отуђености и испразном стању духа човечанства, Толстој и Горки су се усагласили: *Ми сви џражимо слободу од обавеза џрема ближњему, док нас је осећање уџраво џиџ обавеза начинило људима и да није џиџ осећања, живели бисмо као звери...* (Горки 1964, 71). Једна од личности драме На дну, Васка Пепел, каже: *Треба живети...дружчије! Треба леџше живети! Треба џако да живим... како бих моџао самоџ себе да џоџиџујем...*

Филозофија личности Максима Горког била је, као што је познато, да смисао (и у уметности) треба тражити у истини. На питање: *џџа је џо – истџина?*, одговор у драми даје Сатин: *Човек – џо је истџина! Малодуџнима и онима џиџ живе од џуџеџ зноја – џима је џоџребна лаж...једнима даје снаџе, друџи се заклањају иза ње...Али оном ко је сам свој џосџодар, ко је независан и не ждере џуџе, џиџа ће њему лаж? Лаж је релиџија робова и џосџодара... Истџина је – боџ*

слободној човека! (Горки, 1977, 171) Горки је сматрао да уметник *не изражи истину, он је ствара* (Горки 1964, 127), као и да је истина у стваралачком раду и афирмацији човечних односа међу људима. Веровао је у човека (*Човек – како то јордо звучи!*), тражио је Човека – као некада Диоген по атинским трговима. У низу чланака, Максим Горки исказује отворено непријатељство према малограђанској себичности... И фашизму... Зар све наведено не би требало и могло да буде део филозофије личности човека ХХI века?

Осам деценија од смрти Горког постајемо сведоци потребе да се његово часно име и целокупно дело отргне од окамењене синтагме *социјалистички реализам* и да јој не буде – синоним. И то не зато што је у питању нешто пејоративно, него зато што је та давнашња квалификација данас – површна.

Човека ХХI века мучи највећи проблем глобализма – губитак идентитета. Песимисти тврде, чак, да је дно – помично! Горчине има, не само у псеудониму уметника, него по читавоме свету; у ХХI веку више него што је ико очекивао (ратови, миграције, тероризам, глад, болест, неправда, неправдопосредност, бесперспективност). Зато се борба за правду са социјалном нотом, енергија и ентузијазам да, данас, ма ко, ма где, има обезбеђене предуслове за живот достојан човека – што чини окосницу дела Максима Горког – не смеју маргинализовати. У славу живота, кратког, земаљског... па макар се живело онако како живе поштени, који хоће то да признају: *на дну*. Али, као што Сатин у драми каже, *људи живе за боље човека!* (Горки 1977, 172) Може ли се, у заоставштини Горког, наћи назнака чија је то света дужност да нас научи да постанемо бољи људи?

У опису разговора са својим знаменитим савремеником, Чеховом, кроз који је, нехотице, највише дао себе, налазимо: *Код нас у Русији неопходан је, у сваком селу, добар, ђаменитан, образован учитељ! Без широког образовања народа држава ће да се распадне као кућа од рђаво ђечене ојке! Учитељ треба да буде артист, уметник, вештено заљубљен у своје дело, а код нас – то је обичан радник, слабо образован човек, који долази да учи децу с таквим одушевљењем као да иде у прогонство. Гладан је, зајучан, заљашен моћношћу да изјуби кору хлеба. А требао би да буде први човек у селу, да би могао да одговори сељаку на сва ђишања, да би сељаци видели у њему снају, достојну ђажње и ђоштовања... Та бесмислено је тако бедно ђаљашти човека који је ђозван да васђишава народ, - разумете ли? – да васђишава народ!* (Горки 1964, 6)

Образовање је, дакле, решење ребуса који је пред свима нама. Пошто нема правог образовања без читања, дело Максима Горког треба, свакако, имати при руци... Што би рекао Флобер: *Читајте, да би се живело...*

ОГЛЕДАЛО

ЛИТЕРАТУРА

АНДРИЋ 1981 – Иво Андрић, *Сјазе, лица, њредели*, Сарајево, 1981.

ГОРКИ 1977 – Максим Горки: *изабрана дела*, књига четврта, приредио Милорад Ђурић, СКЗ, Београд, 1977.

ГОРКИ 1964 – *Портрети савременика*, с руског превели Родољуб Чолаковић и Вера Стојић, Нови Сад, Будућност, Матица српска, 1964.

др Светлана Торњански Брашњовић,
професорка српског језика и књижевности
Гимназија „Исидора Секулић” Нови Сад

РУСКИ ПЕСНИЦИ

20. ВЕКА

(Јавни час одељења IV8 и IV9)

Наратор: Двадесети век у Русији дао је светској поезији неколицину великих песника: Велимир Хлебњиков, Владимир Мајаковски, Александар Блок, Осип Мандељштам, Борис Пастернак, Марина Цветајева, Ана Ахматова, Јосиф Бродски... Ма колико били сродни и повезани, ипак је свако од њих специфичан и посебан, до трагичних размера. Ани Ахматовој припала је судбина да их све оплаче и опева (осим Бродског, који је оплакао њу), јер је постојаније од њих стајала пред искушењима, ништа мање трагична.

Марина: Зовем се Марина Цветајева. Рођена сам у Москви, 26. септембра 1892. Мој отац је био филолог и историчар уметности, а мајка музичар, ученица чувеног Рубинштајна. Терала ме је да свирам клавир свакодневно, а ја сам је питала: „Зашто ме тераш да учим музику, када сам ја сама – музика?“ Волела сам речи, у њима је било неке особене музике. Прву песму написала сам када ми је било шест година, а песме су ми први пут штампане када сам имала шеснаест. У вашим годинама објавила сам прву збирку песама, „Вечерњи албум“. „Најчистији песнички глас“, тако ме је назвао Андреј Бели...

Ана: Ја сам нешто старија од Марине. Рођена сам као Ана Горенко, 23. јуна 1889. у близини Одесе, а одрасла сам у Царском Селу, где сам живела до шеснаесте године, када су ми се родитељи развели, па сам са мајком живела у Кијеву. Ахматова је татарско презиме моје баке, које ће постати моје уметничко. Писала сам беспомоћне стихове о завичају, нестварним љубавима и стварним тугама. Имала сам једанаест година када сам написала прву песму. Прву збирку песама, „Вече“, објавила сам 1912, а за песника Николаја Гумиљова удала сам се две године пре тога. Он је основао песнички правац АКМЕИЗАМ. И ја сам била акмеиста, као и моји пријатељи, Осип Мандељштам и Марина Цветајева.

Наратор: Акмеизам је песнички правац у руској књижевности (од грчке речи акме – врх, процват) који је реакција на симболизам.

Насупрот симболистима, акмеисти истичу материјални свет, редукују симболику (ружа није симбол, ружа је – ружа), пишу језиком јасним и славе уметност која је самој себи сврха.

Осип: Зовем се Осип Емиљевич Мандељштам. Рођен сам у Варшави, 3. јануара 1891, одакле смо се преселили у Петроград. Прве песме објавио сам у школском часопису, 1907. године. Студирао сам књижевност и филозофију на Сорбони и у Хајделбергу. Са супругом Надеждом у Москву сам се доселио 1922. Била је моја сенка, моја љубав, мој исповедник, неговатељица, укратко – била је жена песника. Све ми је опростила. Пратила ме је на путу у пропаст, који је почео када сам се побунио против стрељања старца, оптужених да су кулаци, и када сам написао песму о Стаљину, силнику и крвнику. Повратка није било. Могла је да се спасе. Она је просила са мном када нисмо имали од чега да живимо, посећивала ме у тамници, и уместо да ме осуђује, дивила се мојој смелости да се супротставим неправди и сили. Ако они који имају војску, топове, бомбе, логоре и тамнице, убијају песнике, значи да их се плаше. То значи да одају почаст Поезији, да заправо влада Поезија, а не они... Тако сам јој говорио.

Борис: Ја сам Борис Леонидович Пастернак. Рођен сам у Москви, 10. фебруара 1890. Отац ми је био сликар, а мајка пијанисткиња. У наш дом долазили су чувени Скрјабин, Рилке, Рахмањин и други познати уметници. Чак је и Лав Толстој свраћао да слуша како моја мајка Розалија свира. Студирао сам филозофију. У младости сам био припадник футуризма. Када сам 1922. објавио збирку песама „Живот, сестра моја“, постао сам познат. Преводио сам Гетеа, Шекспира, Бајрона...

Наратор: На руском језику именица живот је женског рода, жизн, па превод наслова на српски, у којем је живот именица мушког рода, делује бесмислено. Требало би га превести као „Живот, брат мој“. Како вам звучи овај наслов? Жаргонски, зар не?

Јосиф: Ја сам најмлађи у овој скупини песника. Зовем се Јосиф Александрович Бродски. Рођен сам 24. маја 1940. године у Лењинграду. Када ми је било петнаест година, напустио сам школу. Тада сам објавио прве песме у забрањеном часопису „Синтаксис“. Ана Ахматова је препознала у мојим стиховима најдаровитији песнички глас генерације. Рецитовао сам песме гласно, а рукописи мојих песама ишли су од руке до руке, кришом. Власт ме је слала у изгнанство и два пута у душевну болницу. Оптужила ме је да сам друштвени паразит, јер сам писао поезију и мењао послове. Забрањено су ми да објављујем. Мој помагач да се домогнем Сједињених Америчких Држава, којег сам срео у Бечу, био је познати песник Вистан Хју Одн.

Касније ми је одао признање, записавши у предговору мојој збирци изабраних песама да сам „песник првог реда“. Прву збирку песама објавио сам 1965. у Вашингтону, на руском језику. Предавао сам на колеџима у Мичигену и Њујорку. Објавио збирке „Елегија за Џона Дона“, „Станица у пустињи“ и „Део говора“, на руском и преводу на енглески језик. Совјетске власти нису ми дозволиле да се вратим и сахраним родитеље у родном Лењинграду.

Наратор: Бродски је боравио у Београду 1988. године на Октобарским сусретима писаца. Познавао је српску књижевност, нарочито је ценио Васка Попу и Данила Киша. Био је први лауреат америчке награде за поезију који није писао на енглеском језику и добитник Националне награде америчке критике. Нобелову награду добио је 1987. Преведен је на готово све светске језике. За себе није говорио да живи у егзилу, већ у иностранству. У суштини, Бродски је био „духовни дисидент“.

Јосиф: На мене су утицали Мандељштам, у чијој сам савршеној дикцији чуо одјеке целокупне руске поезије прошлог века и Ахматова, која је била уздржанија. Али сматрам да је најбољи песник на руском језику овог столећа – Марина Цветајева. Она је за мене „библијски Јов у сукњи“ који свету говори НЕ!

Марина: Рано сам прозрела људе и кренула у супротном смеру. Деца без мајке су – тужна деца. Моја је умрла млада, од туберкулозе. А ја сам у осамнаестој упознала седамнаестогодишњег Сергеја Ефрона, умног, даровитог и лепог, и зарекла му се да се никад неће моћи растати – ма шта се догодило. Венчали смо се 1912. и добили ћерку – Аријадну.

Ана: Са својим мужем, Николајем Гумиљовим, отишла сам на свадбено путовање у Париз. Тамо сам упознала Модилјанија, великог сликара. Био је исти као ја! Одмах смо се препознали. Нацртао је шеснаест мојих портрета-цртежа. Николај је отпутовао у Африку. Нисам му више била довољна, ни једина.

Објавила сам, наредних година у Москви, збирке песама „Бројанице“, „Боквица“, „Бело јато“ и „Anno Domini“. До почетка рата није ми било дозвољено да штампам књиге. Син Лав родио се 1912, донео нам је велику радост. Када је мој муж одлазио од мене, силазио је низ мрачне степенице, довикнула сам му: „Низ такве степенице иде се само на погубљење!“ Никада себи нећу опростити ове пророчке речи. Да је ухапшен, сазнала сам на сахрани Александра Блока. Кажу да је сву ноћ иследнику читао своје песме. Стрељан је 25. августа 1922. у истој јами са још неколицином осуђеника. Гурнули су их у јаму, а онда пуцали. Затим су их засули земљом коју су утабали чизмама. Он је навукао капу на очи, кажу, не вадећи цигарету

из уста. Баш као што је написао у својој песми: „И без страха стаћу пред Господа Бога“...

Марина: Рат 1914. пореметио је нашу породичну срећу. Мој муж одлази на фронт 1915, а ја упознајем много људи који су оплеменили живот песникиње: Јесењина, Ахматову и Мандељштама. Пишем интензивно. Револуција 1917. мења мој поглед на свет. Схватам да фанатизам и хуманост не иду заједно. Наступају године беде и глади. Све ограде, сав намештај секла сам за потпалу. Млађу ћеркицу Ирину одвели су у дом за сирочиће, али је тамо умрла од глади 1919. Све се срушило, али ја пишем, поцепана, гладна, очајна, пишем песме за које ће касније рећи да кроз њих проговара космос. Писање ми је једина радост. Чула сам да ми је муж жив, одлазим у Европу да га пронађем. У Берлину је много Руса. Тамо се срећемо мој муж, ћерка и ја и одлазимо у Праг. Као пас на ланцу, тако сам се осећала тамо! Преписка с Пастернаком донела ми је смисао, пун чежње. Родила сам сина Георгија 1925, највећу радост у животу! Селимо се у Париз. Али тамо ме нико не разуме. Нико не чита књиге. Моја несрећа и несрећа моје породице постају једно. Сергеј и Аријадна се враћају у Русију, а Георгије, мој мили Мур, и ја, остајемо у Паризу. У једној собици. Затим, после две године, 1939, и нас двоје се враћамо у Москву.

Ухапсили су најпре Аријадну (Аљу), а затим Сергеја, под лажном оптужбом. Плачем. Син ме грди. Ја кажем: „То стена плаче!“. А онда се селимо, гладујемо, патимо. Стрељали су Сергеја. Сестра ми је у логору. Страх постаје та стена која више и не плач'е. Све ме плаши. Сваки шум. Држим Мура за руку. Како је било кад је почео рат '41, не умет да опишем. Молила сам да ме приме да перем судове у мензи Савеза писаца у Чистопољу. Нисам више ишла насупрот, ишла сам низ. То више нисам била ја.

Ана: Сматрали су ме буржоаском песникињом. Забрањено ми је да пишем и да објављујем. Осуде на сваком кораку. Мој други муж и син послати су на робију. Муж ми се није вратио. Сина ће рехабилитовати тек 1956. Ниједну чашу меда нисам попила без отрова, без жучи.

Борис: Од 1936. нисам у милости власти. Саслушавају ме, забрањују. Али не желим да напустим домовину. Селим се у Пјерелкину, у близини Москве. Моја трећа жена, Олга, унела је радост у мој живот. Преводим. Роман „Доктор Живаго“, врхунац је мог стваралаштва. Он говори о судбини руске интелигенције од почетка века до Другог светског рата. Завршио сам га 1955, али нико неће да га објави, јер не следи слепо идеје Револуције. Нобелову награду „добио“ сам 1968, али ми је у домовини било забрањено да је примим, претили су да ће ми одузети држављанство, а то би ме убило.

„Живот није што и поље прећи“, давно сам говорио.

Наратор: Последњи разговор са сином био је кобан по песникињу. Марина Цветајева обмотала је уже око врата и обесила се у рано јутро, 31. августа 1941. Тим ужетом Пастернак је свезао кофер, помажући јој да се спакује, шалећи се да је толико јако, да се неко о њега може и обесити. Опет, пророчке речи.

*„Трјовци! Ја се смејем
на ваше дарове!
Сама за једну ноћ ћодожем
Палајше и мосћове.“*

Тако је певала Марина Цветајева.

Ана: Када је заточен, Манделштам је позвао стражара и рекао му: „Ви морате да ме пустите, ја нисам створен за тамницу...“ Осуђен је због контрареволуционарног рада, послат у радни логор, где је умро од тифуса, 1938. Место његовог гроба не зна се ни данас.

*„Век-вукодав скаче на ме, да ме коље,
Али ја вук нисам и немам вучју кожу.“*

Тако је певао Манделштам.

Јосиф: Пастернак је умро 1. маја 1960, у 71. години живота. Сахрањен је у присуству огромног броја људи, упркос чињеници да је био „црна овца“ револуционарне Русије. Роман „Доктор Живаго“ преведен је на готово све језике света, снимљен је и филм. Нобелову награду преузео је песников син, Јевгениј, 1989. године. „Моја једина 'грешка' је што нисам рођен у некој земљи у којој песници редовно једу и не иду у затвор због стиха.“ Тако је говорио песник Борис Пастернак, нобеловац без Нобела.

Наратор: Шездесетих година изашла је „Седма књига“ Ане Ахматове и њена „Поема без јунака“ коју је писала више од 20 година. Умрла је 5. марта 1966. Уживала је у закаснелим признањима, чак и у иностранству. Пред смрт је добила награду „Етна Таормина“ на Сицилији и почасни докторат британског универзитета Кембриџ. „Најпостојаније на свету је – туга.“ Тако је певала Ана Ахматова.

Наратор2: Сачувани су транскрипти са саслушања песника Јосифа Бродског.

Седница суда Ђержинској рејона града Лењинграда. Улица Устаничка 36. Председава судија Савелева; 18. фебруар 1964. На јласно зајажане судије: „Сала је крцајта. Нисам очекивала да ће доћи оволики народ“, неко из сале довикује: „Не суди се јеснику сваки дан!“ Следи дијалој судије и двадесетипрогодишњеј јесника:

ОГЛЕДАЛО

Судија: Колико сте радили у фабрици?

Бродски: Годину дана.

Судија: Као?

Бродски: Глодач.

Судија: А која је уопште ваша специјалност?

Бродски: Ја сам песник.

Судија: А ко је то признао да сте ви песник? Ко вас је уврстио у песнике?

Бродски: Нико. А ко ме је уврстио у људски род?

Судија: А јесте ли учили за то?

Бродски: За шта?

Судија: Па, да будете песник. Нисте пробали да завршите неку вишу школу, где се спремају... где уче...?

Бродски: Нисам мислио да се то постиже образовањем у школи.

Судија: Него како?

Бродски: Ја мислим да је то... од Бога...

Наратор: Нобелову награду за књижевност Јосиф Бродски добио је 1987. Имао је три операције на отвореном срцу. Умро је 1996. и, по сопственој жељи, сахрањен је у Венецији. Говорио је да га Венеција подсећа на родни Петроград и да би у следећој инкарнацији волео да живи као мачка, али у Венецији.

Наратор2: Офицер који је у двобоју убио песника Љермонтова никада то себи није опростио. Тражио је да га сахране без почаста и без обележја, јер, схватио је – опасно је убијати песнике. Још један велики руски писац чију је реч гушила власт у Москви, у свом вечном делу, роману „Мајстор и Маргарита“, описао је како се песничка реч не може утишати, нити записана спалити, јер „рукописи не горе“.

Аутор текста: **проф. Олгица Рајић**
Координатор: **проф. Мина Павловић**
Шеста београдска гимназија Београд

ODA STALJINU

Osip Mandeljštam

1

Kada bih uzeo grafit da odam najvišu počast –
Za postojanu radost crteža –
Razdelio bih prostor na vešto postavljene uglove
I pažljivo i brižno,
Da se sadašnjost u linijama odslika,
U umetnosti koja se sa smelošću graniči,
Pričao bih o njemu, koji je pomerio osu sveta,
Poštujući stotinu narodnih običaja.
Krajičak obrve bih podigao,
I podigao opet, i drukčije razrešio:
Jer Prometej je svoj ugao uvećao, –
Gledaj me, Eshile, kako, crtajući, plačem!

2

Nekoliko naglašenih linija bih proizveo,
Da predstavim njegov mladoliki milenijum,
I njegovu odvažnost sa osmehom povezao
I razrešio u mirnoj svetlosti,
I u prijateljstvu mudrih očiju za blizanca,
Ne imenujući ga, naći ću onaj izraz, kojem
Kada se približiš, približiš njemu, odjednom prepoznaješ oca
I gubiš dah, osetivši sabijanje sveta.
I želim da zahvalim brežuljcima
Što su tu ruku i kost otelotvorili:
On se rodio u planinama i upoznao čemer tamnice,
Želim da ga nazovem – ne Staljin – Džugašvili!

3

Umetniče, čuvaj i štiti ratnika:
Okruži ga sa svih strana vlažnim i modrim borovima
Prijanjajuće pažnje. Ne ogorčuj oca
Rđavom zamisli ili neprijateljskom mišlju,
Umetniče, pomози onome koji je sav sa tobom,
Koji misli, oseća i gradi.
Ne ja i ne neko drugi – njemu će rođeni narod –
Narod-Homer, hvalu spevati.
Umetniče, čuvaj i štiti ratnika:
Njemu šuma čovečanstva peva, postajući sve gušća.
A družina mudraca – budućnost je sama,
I slušaju ga sve češće, sve smelije.

4

On se s govornice kao s planine nadneo
Nad brežuljke glava. Dužnik je jači od tužbe.
Oči pune snage odlučno su dobre.
Gusta obrva nekom svetli iz blizine,
I želeo bih strelicom da ukažem
Na čvrstinu usta – oca tvrdokornih reči.
Izvajana, usložnjena, ukružena veđa, čini se,
Dela iz miliona okvira.
On je sav – otvorenost, sav je pohvale méđ.
I izoštren sluh, koji ne trpi šapat,
I namrštene bore, poskakujući, trče
Prema svima koji su spremni da žive i umru.

5

Stišćući grafit, koji je sažeo sve,
Rukom nenasitom vapijući za sličnošću samom,
Rukom grabljivom – samo sličnosti osu da uhvatim –
Ugalj ću izmrviti, njegovo obličje tražeći.
On me naučio da ne učim za sebe.
On me naučio da ne štedim sebe,
A ako nevolje skroje deo velikog plana,
Ja ću ga otkriti u slučajnim naletima njihovog dima...
Mada još nisam dostojan ničijeg drugarstva,
Mada još nisam zasićen gorčinom i suzama,
I dalje mi se čini da ga gledam u šinjelu, sa kačketom,
Na prelepom trgu, sa srećnim očima.

OGLEDALO

6

Staljinovim očima razmakla se gora
I u daljini je zaškiljila ravnica.
Kao more bez bora, kao sutrašnji iz jučerašnjeg dana –
Do sunca su se protegle brazde od pruga – džina.
On se osmehuje osmehom žeteoca,
Rukujući se u razgovoru
Koji je počeo i traje beskrajno
U šestozakletvenom prostoru.
I svako gumno i svaki plast
Čvrsti su, stisnuti, pametni – živo bogatstvo –
Čudo narodno! Da život bude velik.
Oko svog stožera obrće se sreća.

7

I šestostruko ću u svesti sačuvati,
Ja, tihi svedok rada, borbe i žetve,
Njegov ogromni put – kroz tajgu
I Lenjinov oktobar – do ispunjenja zakletve.
Udaljavaju se brežiljci ljudskih glava:
Među njima ja se smanjujem, i ne primećuju me više,
Ali u knjigama umilnim i igrama dečjim
Vaskrsnuću da kažem: sunce sja.

8

Od iskrenosti ratnika nema pravednije pravde:
Za poštenje i ljubav, za dobrobit i čelik.
Slavno je ime na stisnutim usnama recitatora –
Njega smo slušali i njega otkrili.

Delo, novembar-decembar, 1984.

Prevela: **Ljubica Strnčević**

MALI I VELIKI AUTOKRATI

Mandeljštam je Odu Staljinu sastavio 1933. Njena trajna vrednost je u užasu koji izaziva svojom autentičnošću. Kako uzdići zlo, veliko u ovom slučaju, mada se moralno i estetski taj zadatak ne razlikuje ni kada je reč o manjem i svakodnevnom zlu. A ne razlikuje se ni intelektualno, a pogotovo ne politički, što je možda razlog da se ova Oda čita iznova kada mali i veliki autokrati počnu ne samo da zahtevaju već i da očekuju da se u njima otkriju vrline i vidi veličina koja je nevidljiva očima „običnih” ljudi i posebno onima zlonamerne javnosti.

Oda ima, naravno, i vanvremensku intrinzičnu, poetsku vrednost, tako da ne mora da se misli na velike i male vođe kada se čita. Poema je, konačno, opomena svima koji veruju da u uslovima diktature, makar i u pesničkom maniru, a pogotovo slabijim sredstvima laskanja, mogu da probude saosećanje diktatora i prizovu ga razumu.

Diktatori ne poseduju neka skrivena dobra osećanja i zato je uzaludnost pokušaja da se otkrije dobra strana bezumne arogancije diktature ono što treba da motiviše ljude da joj se suprotstave.

Vladimir Gligorov

Izvor: Peščanik 1. aprila 2017.

Dostupno na: <https://pescanik.net/oda-staljinu/>

ПСИХОАНАЛИЗА, НАДРЕАЛИЗАМ И САЛВАДОР ДАЛИ

Умноштву разнородних праваца модерне уметности, надреализам је тражећи дистанцу према свету реалности и савременицима, „тим малим и великим штедишама духа“, нашао уточиште у несвесном које је ослободила Фројдова наука.

Идејни покретач надреализма, Андре Бретон је захтевао „диктат мисли, у одсуству сваке контроле коју би вршио разум“. Психички аутоматизам изван свих „моралних преокупација“ имао је за циљ отварање несвесног, без цензуре и ограничења. Разарање лажног принципа стварности који повлачи границу између споља и унутра, стварног и имагинарног, језиком психоанализе, између ега и ида, суперега и ега. Био је то захтев за разарањем психичких механизма, па и оног одбране, у име свемоћи сна и фантазије.

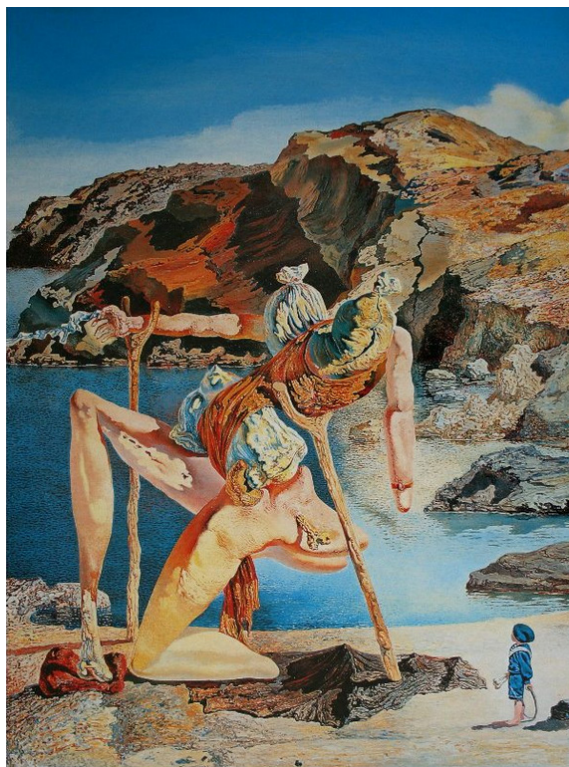
Тај захтев је пратила специфична метода поништавања стварности, наиме, надреалисти су подстицали неурозу и вештачки изазивали шизофрено искуство.

У социјалном погледу, технике надреализма су подразумевале изазивање парадокса у циљу саблажњавања, вербалног и мимичког ругања појединцима и институцијама са захтевом њихове промене и развоја. Надреализму је замерано на пасивном односу према садржајима несвесног, на регресији без оне важне терапеутске функције уметности, на коју је још Аристотел указивао. Вероватно је због тога Фројд остао суздржан, када је била у питању активност ових уметника.

Но, Салвадор Дали баца савим друго светло на овај покрет и однос према психоаналитичкој инспирацији. Фројд то има у виду када вели да је „био у искушењу да надреалисте, који су ме изгледа изабрали за свог свеца, сматрам потпуним лудацима... млади Шпанац ме је нагнао да променим тај став“.

Када је из надреалног пејзажа родног Фигераса приспео у Париз, Дали је готово судбински прихватио, а потом и одбацио, надреалистички програм. Са њима је делио оспоравање чврстих поредака стварности, механизам параноје, којим се ослобађа оно несвесно и

и рационално. Међутим, Далијева особеност је у томе што садржаје несвесног не прихвата пасивно и аутоматски. Несвесно је Далију „неисцрпни рудник халуцинаторних слика” које он систематизује, објективизира и дочарава са готово фотографском прецизношћу. Као Фројдов следбеник, Дали зна да није довољно суочити се са несвесним, већ је важно да се његови садржаји и разумеју, те стога говори о „критичком објективирању лудила“.

Спектар сексепила или Спектар либида (1934)

Доживљаји нагонске природе који продиру у снове и имагинацију, за Далија, као и за Фројда, представљају суочавање са моћним силама либида, са једном активношћу бременитом противуречним силама, са архаиком искуства детињства. Либидо не само да покреће свет одраслих, него неумитно и најпре покреће представе детета. Сексуални развој у потпуности руководи његовим жељама, које су најпре усмерене према мајци, а потом, негативно, према оцу. Оно што је Фројд називао „Едиповим комплексом” присутно је на многим Далијевим сликама, тако и у *Сјектиру сексейила* или *Сјектиру либида* (1934).

Дали као дечак у морнарском оделу стоји пред монументалним чудовиштем које није ништа друго до пројекција његове психе. Ружно, неиздиференцирано, велико као његова забрањена жеља. Страшна жеља – волети мајку и уклонити сметњу, ривала, оца. Родитељи играју главну улогу у инфантилном душевном животу детета. Да би се ослободило сабласти, оно мора да ступи у борбу са родоскврним тежњама. Мора да победи оба начела у себи, и мајку и оца. Зато Далијев дечак пред наказом као оружје, у једној руци држи обруч, женски симбол, а у другој, фалусоидну бутну кост. Кост је срж тела, а нога као орган хода симбол кретања, јер инфантилна сексуалност, егостичке и нарцисоидне тежње заустављају сваки корак према другом. Борба против чудовишта изопачености мора да буде подржана вишим вредностима, баш као што је Далијева утвара подупрта штакама као симболом „традиције која подржава основне људске вредности насупротив земљотресима индивидуалних реакција“.

Загонетка жеље (1929)

Исте фројдистичке теме су евоциране на слици *Зајонетика жеље* (1929), коју Дали сматра једном од десет најзначајнијих. Посвећена је мајци чији се лик уопште не појављује. Она је представљена у облику огромне стеновите материце. Дали је чувао сећање на „еротогени рај новорођенчета“, на рај мајчине утробе, „мек, непомичан, топао, симетричан, двострук и лепљив“. Сада, на слици, згуснута у компактну непомичност камена, одсликава оно што је Фројд називао

„представљањем супротношћу“. Непокретност стене симболизује силовито кретање дечијих нагона – либида, усмерених према мајци. Сан сваког детета је чежња за повратком у мајчину утробу, у двојно јединство, у једно тело сигурности и задовољства. Али, већ унутар мајчине утробе отпочиње сукоб између жеље за удобношћу, интроверзијом, и потребе за екстериоризацијом. Попут Сизифа, дете мора да понесе терет неиздиференциране сексуалности и властитог ега, да подсече инцестоидне пориве који су застој у развоју личности. Да изађе на светло дана, попут Далија са слике, са одсеченим деструктивним нагонима које симболизују скакавци, са исеченим Едиповим комплексом који представљају главе оца и лава. Само тако се може приспети на чистину слободног, као риба у води неспутаног емоционалног живота.

(Обратити пажњу на леви угао слике, на групу која представља Далија како грли оца, рибу, скакавца, мач и главу лава.)

Искушење Светог Антонија, детаљ (1946)

Однос према оцу је тако важан део Едиповог комплекса. Његова амбивалентна природа је присутна на многим Далијевим сликама из надреалистичког периода. Фигура оца је не само сметња на путу према мајци, већ и биће идентификације, оно што желимо постати и изједначити се. У том смислу, отац је лик који инхибира, кастрира, који „попут Крона прождире своју децу“. Симболички, отац је код Далија мање приказан као творац једнак мајци, а више као законодавац, градитељ институција, оличење суперега, због чега филозоф Џон Лок вели да је „друштво очинско“.

Потврдити властиту слободу, значи ослободити се очинског деспотизма, али и ауторитарних ликова уопште, па чак и „духовних

очева“, а за Далија су то Пикасо и Бретон. Наиме, имагинација, снови, ерос, бољи су водичи активне индивидуалности од подражавања идеализованих ауторитета. У борби против крутих, мртвих поредака живота, уметност треба да покрене животну енергију која пребива у дубинама несвесног, стога, „ако не могу да потчиним више силе, ускомешаћу ниже дубине“.

Да је за Далија, као и за Фројда, уметност сублимација, преображај нижих нагона у више, физичког у духовно, сведочи *Искушење Свеишће Анџонија* (1946).

Коњ и слонове са Далијеве слике су симболи необузданог жара либида који у додиру са вишим, духовним еросом, губе строго дефинисану природу бића. У чудесној метаморфози, са ногама витким попут паукова, ослобођени теже, они узлећу према вишим димензијама постојања.

У преображају ероса, прочишћењу душе од жучи до ватре, од „екстазе до светлости логоса“, како вели Јулија Кристева, настају најлепше грађевине духа. Попут слоних са слике, уметничка дела су – козмофори, постојани стубови на којима почива смисао света.

Љиљана Маловић Козић

Професор филозофије

Шеста београдска гимназија Београд

УМЕТНОСТ УСПЕШНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

Зашто се догађа да људи са племенитим намерама наносе бол и патњу особама са којима комуницирају? Зашто сама намера да се успешно комуницира није довољна да се таква комуникација и оствари? Да бисмо боље разумели зашто се то дешава, потребно је објаснити улогу несвесних фактора у процесу комуникације. То ћемо лакше схватити када преузмемо одговорност за своје односе са околином, за наш дијалог с њом.

Ми неизбежно утичемо једни на друге речима и тиме како изговарамо те речи.

Како у ствари протиче процес комуникације? Реч коју изговоримо наглас делује на човека на дубоком подсвесном нивоу. Изазива појаву одређених представа и осећања. Било која реч је као неко дугме које у подсвести активира одређене механизме. Иза сваке речи код сваког од нас крије се цела серија слика и осећања. Замислите следећу ситуацију: Ваш познаник вам прича како је дивно провео одмор. За време његове приче ви почињете да се сећате свог временаведеног на одмору и како сте се тад осећали. Свака његова реч изазива појаву целе серије слика из вашег живота. Док ваш познаник прича о свом животу, ви у својој глави несвесно вртите сопствени филм.

На вас не утиче просто звучање речи, већ њено семантичко поље. Свесно се трудимо да слушамо човека и покушавамо да ухватимо садржај, не слутећи да се на подсвесном нивоу у нама дешавају одређене промене. На нас утиче смисаоно поље речи. Неки људи то чак и осећају, па након комуникације с једном особом осећају да су изгубили енергију, а при комуникацији са неком другом – да су „напунили батерије“.

Приликом комуникације ми заправо не размењујемо информације у оном уобичајеном смислу. То би било сувише површно објашњење самог процеса комуникације. Утичемо једни на друге на дубинском нивоу и помажемо једни другима да се покрену скривени подсвесни капацитети.

Комуникација са другом особом је увек додир са другим светом. Из сваког таквог додира излазимо помало другачији. Свака особа са којом комуницирамо носи са собом неко ново сазнање и о себи, и о свету и о нама самима.

Помоћу комуникације ми стичемо пуноћу, интегритет.

На квалитет комуникације утиче степен поверења између људи. Колико поверења имамо једни у друге, толико присан контакт можемо и да остваримо.

Сваки човек носи мноштво информација о себи. Својим држањем, погледом, гестовима, бојом гласа, речима... Све ово говори о његовом моделу света. Што вам је особа сличнија, што се више њен унутрашњи свет поклапа са вашим, то више имате поверења у њу.

Према самом процесу комуникације треба се односити богобојажљиво, зато што кад комуницирате са другом особом, ви не изговарате само речи – ви ступате у везу са другим светом. И ако немате поштовања према моделу света друге особе, онда највероватније неће доћи ни до успешне комуникације, већ ће се све завршити простим изјашњавањем односа: ко је у праву, а ко није.

Кад долазите у земљу у којој се говори језик који се разликује од вашег, ви схватате колико је важно знати тај други језик, иначе вас неће разумети, односно неће протумачити ваше жеље онако како бисте ви желели.

Чак и када говорите са блиском особом на матерњем језику, и тада ће са сваком речи и код вас и код ње бити повезане извесне представе и осећања. Они не морају увек да се поклапају. Ако особа, која вам је непозната, и ви, немате заједничке доживљаје, онда ће и унутрашње представе и осећања уопште, бити различити.

Врло је важно да са другом особом говорите на „њеном језику“. У психологији за то постоји посебан термин – *ѝридруживање моделу светиа друге особе*.

Различити људи мисле на различите начине и на различите начине граде своју представу света. Ове разлике одговарају трима основним системима: визуелном, аудитивном и кинестетичком (чулном, осећајном). То значи да човек у себи може да ствара (замишља) визуелне слике, да осећа додире или да говори сам са собом, при чему ће један од ових система замишљања или представе света код њега бити примарни. Један од начина да се то сазна је слушавање оних речи којима он описује своје искуство. Ове посебне речи су следећи предикати: визуелни (видим перспективу, гледам у будућност, магловит, јасан лик, говорити магловито, мрачна прошлост, светла будућност...), аудитивни (чујем говор, гласан, тих, звучи узбудљиво, крештав глас, глас ми звучи..., пажљиво слушајуем сми-сао онога што се дешава, врисак упомоћ, шуштање, шапат, никада не чујеш шта ти кажем...) и кинестетички (осећам, доживљавам,

близак контакт, тежак, лак, терет мисли, терет кривице, грубости у комуникацији, истрчати се, овлаш додирнути...) и неутрални тзв. неспецифични (знам, схватам оно што се дешава, схватам процес, радим корисне ствари, верујем у неопходност промена, могућност личног раста и развоја, можеш открити, неопходно је решити, треба обратити пажњу, сазнати, можете сазнати о томе...).

Различити људи све време користе сва три система, али у одређеним ситуацијама дају предност једном од њих. На пример, за време бављења спортом на првом месту ће бити кинестетичка осетљивост, кад гледате филм – визуелна, док слушате музику – аудитивна.

Будите веома пажљиви према ономе како и шта говори ваш сговорник. Потрудите се да разјасните који је његов основни систем представе света и да се њему придружите ако желите да се боље разумете.

Језик тела не функционише као речи. Он функционише на други начин. Покрети тела не преносе садржај, већ информације о процесу комуникације. Кажипрст на челу или чешање слепоочнице не значе увек замишљеност, нити су руке прекрштене на грудима увек гест затворености. Не можемо до краја разумети смисао једног или другог људског геста док не постанете сам тај човек. Али то није ни потребно.

У различитим културама један те исти гест може да има потпуно различити смисао. То илуструје и ова прича:

Један сељак је дошао код фратра и замолио га да му да на привремено коришћење мањи комад земље која је припадала цркви. „Овај комад замље је одавно запуштен и нико га не обрађује” – рекао је сељак – „а ја имам велику породицу”. Фратар се замислио. „Па добро,” – рекао је – „ја ћу ти дати земљу, али само у случају да победиш у нашем спору”. „Каквом спору?” – упитао је сељак уплашено. „Спорићемо се без речи” – рекао је фратар. „Прво ћу ја са тобом говорити гестовима, а онда ћеш ти са мном”. Фратар је сељаку показао прст. Сељак, не размишљајући, показао му је два прста. Фратар се изненадио. „Види, види”, помислио је, „како је мудро овај сељак одговорио на моје питање. Показао сам му да је Бог један, а он ми је одговорио да је свет дуалан”. Сад је фратар ставио на сто јабуку. „Живот је рај”, желео је да каже. Сељак је претурао по својој торби и ставио поред јабуке главицу лука. „Али тамо има и суза” – протумачио је поруку фратар. „Победио си!” – узвикнуо је фратар. „Узми земљу!” Сељак је срећно отишао кући. „И, како је било?” – упитала га је жена. „Је ли ти он дао земљу?” „Да” – одговорио је сељак. „Добио сам је у спору”. „У каквом спору?” – изненадила се жена. „Нисмо говорили речима, већ гестовима” – објаснио је сељак жени. „Прво ми је показао прст, што је значило: ископаћу ти

ОГЛЕДАЛО

око. Нисам се збунио и показао сам му два прста: ископаћу ти оба ока. Онда се он изненадио и ставио јабуку, што је значило: то ми је доручак. А ја сам на сто извукао лук, што је значило да је то мој. После тога сам победио и дао ми је комад земље. “

При комуникацији увек добијамо неке повратне реакције. Да ли ћемо их приметити или не, зависи од наше пажње и осетљивости.

Који је циљ било које комуникације? Успешна комуникација са светом који нас окружује треба да допринесе нашем сопственом развоју, развоју нас као људских бића. Требало би да свет који нас окружује учинимо мало светлијим и радоснијим и да у свету људских односа стално напредујемо...

Снежана Зимоњић

професор психологије

Гимназија „Таковски устанак” Горњи Милановац

ΟΓΛΕΔΑΛΟ
